

України), а ч. 1 статті 128 КПК України передбачає, що особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Однак, відсутній і дієвий механізм такої компенсації, до теперішнього часу все ще не прийнято закон про відшкодування шкоди потерпілому, а також існує велика кількість кримінальних проваджень, де неможливо встановити особу, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Висновок: викладене зумовлює необхідність удосконалення і законодавчого врегулювання правового механізму відшкодування майнової, моральної та фізичної шкоди потерпілому від злочину, в тому числі, нерозкритого органами розслідування.

У зв'язку з цим доцільно викласти п. 10 ст. 56 КПК України в такій редакції: *«потерпілий має право на відшкодування майнової, фізичної і моральної шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, в повному обсязі, – в порядку, передбаченому законом, – за рахунок держави, в тому числі, якщо не встановлено особу, яка його вчинила»*.

Слід також зазначити, що слідчий зобов'язаний забезпечити права потерпілого – особи, якій кримінальним правопорушенням заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду. Саме тому, необхідно законодавчо закріпити порядок роз'яснення слідчим прав потерпілому. Тому пропонуємо, доповнити статтю 40 КПК України «Слідчий органу досудового розслідування» пунктом 4, який викласти в такій редакції: *«Слідчий зобов'язаний роз'яснити потерпілому його права, передбачені статтею 56 цього Кодексу, та вказати про це в постанові, яка підписується потерпілим і слідчим»*, тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 18.10.2019 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 29.10.2019).
2. Сольонова О. О. Показання потерпілого як джерело доказів у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 239 с.
3. Слінько С. В. Проблеми правового статусу суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності : монографія. Харків, 2003. 282 с.
4. Соловйова О. Є., Наумова Г. О., Кобець Н. В. Потерпілий у кримінальному судочинстві: проблеми теорії, законодавства та практики. *Право. UA*. 2019. № 1. С. 109–116.

Одержано 31.10.2019

УДК 343.9

Дмитро Анатолійович СОРОЧАН,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

БУЛІНГ ЯК ПРОЯВ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Проведення кримінологічного дослідження булінгу є досить актуальним на сьогоднішній день в Україні. Агресія неповнолітніх має значне зростання, що виражається у знуванні як моральному так і у фізичному плані, над особами такого ж віку, меншого або старшого. Вказаний період життя цих осіб протікає у школах, ліцеях та інших закладах освіти, у яких формуються інститути соціалізації особистості, моральні та психологічні властивості неповнолітніх. Даний вік вважається «перехідним», що часто стає перетином щодо розуміння та впливу на неповнолітнього. Як у родинному колі, так і педагоги досить часто ігнорують «витівки» школярів, така безвідповідальність дорослих осіб надає неповнолітнім відчуття безкарності, що призводить до агресивної та протиправної поведінки останніх. Незважаючи на те, що шкільні насильники зазвичай не притягуються до кримінальної відповідальності, це не означає, що їх дії не є злочинними.

Також необхідно пам'ятати, що будь-які дії булінгу становлять для жертви тяжкі наслідки, починаючи з психічної травми і закінчуючи тілесними ушкодженнями. Крім того, булінг може виражатися або бути пов'язаним із діяннями, які містять ознаки складів кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я (ст. 119–129 КК України) та проти власності (ст. 186, 189, 194–196 КК України), що підвищує криміногенну обстановку в цілому. Зазначені обставини обумовлює актуальність дослідження булінгу.

Все частіше засоби масової інформації, як у нас в країні, так і за кордоном, повідомляють широкої громадськості про ті чи інші надзвичайні пригоди, що трапилися у школі: десь дівчата побили до полусмерті свою однокласницю, десь учня зацькували його ж однолітки, після чого він звів рахунки з життям, а де-то розігралася трагедія з перестрілками і численними жертвами. І це, як ми розуміємо, лише вершина айсберга тієї колосальної соціальної проблеми, яку в усьому світі сьогодні називають булінг.

Поняття булінгу вивчалось в роботах зарубіжних і вітчизняних дослідників, зокрема, в роботах таких авторів як Д. Лейн, Д. Олвеус, Е. Роланд, І. С. Бердишев, Т. А. Мерцалова, В. Р. Петросянц, О. Л. Глазман. У роботах І. С. Кона поняття булінг розглядається як залякування, фізичний або психологічний терор стосовно дитини зі сторони групи

однolitків. Булінг – це форма жорстокого поводження, коли фізично або психічно сильний індивід або група отримує задоволення, завдаючи фізичну або психологічну біль більш слабкій в даній ситуації людині.

Термін «булінг» походить від англійського дієслова «to bully». Кембриджський словник англійської мови дієслово «to bully» тлумачить як «ображати, залякувати когось, хто є меншим або менш впливовим ніж ви, досить часто примушування такої особи до небажаних дій» [1]. Оксфордський словник визначає дієслово «to bully» як «прагнути завдати шкоду, залякувати або примусити до небажаної дії уразливу особу або особу яка сприймається як така» [2]. Українською мовою дієслово «to bully» перекладається як цькування, залякування. Булінг (англ. bullying – залякування, цькування) – це систематичне агресивне переслідування і цькування, залякування із застосуванням фізичної сили з метою примусу або домінування [3, с. 248].

Одним із перших, хто почав вивчати цю проблему, був скандинавський вчений Девід Олвеус, який провів в 70-х роках дослідження явища булінгу серед хлопчиків. З тих пір його колеги в багатьох країнах світу всебічно вивчають проблему булінгу, ряд країн на найвищому рівні стурбовані нею, створювалися державні та міжнародні антибулінгові програми. В нашій країні, на жаль, широкомасштабних дій щодо запобігання цього явища не ведеться, хоча потрібно відзначити, що 02.10.2018 року Верховна рада України прийняла за основу в першому читанні Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», згідно якого поняття булінг визначається на законодавчому рівні, також останнім часом стали з'являтися наукові публікації на тему булінг.

Д. Олвеус, описує булінг як особливий вид насильства, коли одна людина (або група) фізично нападає або загрожує іншій людині (групі), останній з яких слабкіше і не може себе захистити ні фізично, ні морально.

Відмінними особливостями булінгу також виступають:

а) регулярна повторюваність на протязі певного часу;

б) суб'єкти взаємодії («кривдник» і «жертва»), як правило, є представниками однієї і тієї ж соціальної групи [4, с. 23].

Зазначені характеристики дозволяють зрозуміти різницю між булінгом і випадковою бійкою або сваркою, які іноді відбуваються між людьми.

Явище булінгу має такі специфічні особливості:

1) прояв насильницьких, агресивних дій;

2) дії мають тривалий контекст;

3) дії спрямовані на людину, яка не здатна себе захистити;

4) дії булінгу є цілком усвідомленими.

Це саме свідоме насильство, агресор прекрасно усвідомлює і віддає собі повний звіт про те, що він робить, для чого робить і які можуть бути наслідки, тобто булінг – це свідоме заподіяння болю і страждань іншій людині.

Найбільш повне визначення, на наш погляд, дали британські дослідники Д. Лейн та Е. Міллер. Вони визначають булінг як довготривалий процес усвідомленого жорстокого поводження, фізичного або психічного, з боку індивіда або групи по відношенню до іншого індивіда, який не здатен себе захистити в такій ситуації [5].

Булінгу присутні наступні ознаки: 1) це соціальна поведінка, що проявляється у відносно стійких групах і здатна залучати інших; 2) емоційне приниження включає вербальні (негативно забарвлені висловлювання, використання підвищеного тону, крик, звинувачення у помилках, приниження здобутків і досягнень людини) і невербальні способи вираження (зневажливий погляд, мовчазне засудження, образливі жести тощо); 3) продовження емоційно образливої і принизливої поведінки, ігнору у колективі впродовж тривалого періоду; 4) втручання у приватне життя людини. Наприклад, якщо агресор принижує або якимсь чином «торкається» приватного життя жертви (слід зауважити, в нашому випадку жертва – це завжди неповнолітня особа, у якої, як правило, психологічний стан досить хиткий, та яка легко піддається до провокаційної поведінки з боку агресора), то такі діяння також слід розцінювати як булінг; 5) якщо наслідком агресивного, негативного ставлення до людини є погіршення психологічного і фізичного стану цієї людини, то така поведінка визначається як булінг; 6) якщо агресор має намір завдати шкоду іншій людині, або дозволяє чи сприяє, щоб ця людина пережила травмуючі події, ця поведінка є булінгом; 7) агресор займає вище становище ніж його жертва і відповідно дозволяє собі дії, що принижують гідність і завдають моральної або фізичної шкоди іншій людині.

Таким чином, можемо зробити висновок, що булінг – це протиправна, емоційна поведінка особи або групи осіб, яка реалізується в антисоціальному аспекті, носить вербальні та невербальні способи вираження, де існує невідповідність сили та влади, що ставить жертву (жертв) в становище психічних або фізичних страждань, носить тривалий характер, результатом якого є настання негативних наслідків щодо жертви (жертв) та отримання задоволення від своїх діянь агресором (агресорами).

Дослідження багатьох вчених призводить до висновку того, що особа не народжується зі схилами до агресивної або жорстокої поведінки до інших, а набуває їх в силу розвитку у суспільстві. Але з таким твердженням можна не погодитись. Безсумнівно, суспільство, в якому народжується, зростає та розвивається індивід має вплив на становлення характеру та поведінки особи. Але чи присутній аспект у особи при народженні саме жорстокості, агресії тощо, який може потім і не мати розвитку, ми відхиляти повністю не можемо. І цей аспект на наш погляд потребує додаткового дослідження з боку генетиків, психологів та психіатрів. Що ж стосується булінгу з точки зору кримінального права, то ми вважаємо, що необхідним є встановлення саме причин, які спонукають агресора до такої поведінки.

Вважаємо доцільним розподілити форми вираження булінгу серед неповнолітніх осіб на такі основні види як: 1) фізичний булінг – умисні удари, стусани, побої нанесення інших тілесних ушкоджень тощо; 2) психологічний булінг –

насильство, пов'язане з дією на психіку, що завдає психологічну травму через словесні образи або погрози, переслідування, залякування, якими навмисно заподіюється емоційна невпевненість.

Учасників булінгу можна розділити на три групи: 1) булери – це особи, які мають соціальну вагу або наділені більшою фізичною силою, з високим потенціалом агресивності, що спрямована на інших індивідів; 2) жертви – це особи, які є об'єктами знущань; 3) спостерігачі (свідки) – це особи, що спостерігають за булінгом.

Проаналізувавши статистичну інформацію про стан злочинності та про результати прокурорсько-слідчої діяльності Генеральної прокуратури України за останні три роки (2016–2018) бачимо, що злочинність неповнолітніх зростає кожний рік близько 5–10 %.

Таким чином, з урахуванням вищевикладеного матеріалу, є очевидним актуальність кримінологічного дослідження булінгу. Булінг, який вчиняється серед неповнолітніх осіб, ще більш стає небезпечним для суспільства та держави в цілому. Ми виділили основні його риси, причини вчинення та виокремили коло суб'єктів, які так чи інакше стають учасниками булінгу. Також дослідження булінгу надає можливість виявити серед неповнолітніх прояви злочинної поведінки на ранньому етапі розвитку особистості, що в подальшому дозволить коректувати поведінку неповнолітнього, з метою запобігання останнім більш тяжких злочинів у майбутньому. Отже стає очевидною необхідність в таких заходах, як профілактика булінгу в школі з метою зниження рівня агресії, насильства, цькування, приниження серед підлітків і попередження злочинності неповнолітніх.

Список бібліографічних посилань

1. Bullying // Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Cambridge University Press. 2008. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/bullying> (дата звернення: 16.10.2019).
2. Definitions of bully // Oxford English Dictionary. / ed. by John Simpson and Edmund Weiner. Second edition. Clarendon Press, 1989. URL: <https://www.lexico.com/en/definition/bully> (дата звернення: 16.10.2019).
3. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельника. Київ : Укр. рад. енцикл. (УРЕ), 1974. 776 с.
4. Аверьянов А. И. Школьный буллинг в воспоминаниях студентов МГПИ // Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании : материалы междунар. науч.-практ. конф. Одесса, 2011. Вып. 4. Т. 15. С. 22–26.
5. Лейн Д. А. Шкільна травля (булінг). URL: <http://www.zipsites.ru/psy/psyib/info.php?414> (дата звернення: 18.10.2019).

Одержано 29.10.2019

УДК 349.2

Наталія Вікторівна СОРОЧАН,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

СПІВВІДНОШЕННЯ НОРМ ТРУДОВОГО Й АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Служба в органах Національної поліції України є одним із різновидів державної служби, безпосередньо пов'язаної із забезпеченням публічної безпеки, охороною громадського порядку, захистом життя, здоров'я прав і свобод громадян.

Правове регулювання проходження державної служби охоплюється різними галузями права: конституційним, цивільним, кримінальним, фінансовим тощо. Але найпоширенішими галузями права, які спрямовані на впорядкування суспільних відносин, що виникають у процесі функціонування інституту державної служби, є адміністративне і трудове право. Норми зазначених галузей урегульовують службові відносини, які за своєю природою та змістом є неоднорідними, різноплановими і мають свої характерні ознаки. У разі врегулювання процесу проходження державної служби трудовим правом державна служба є різновидом праці вільного найма, який регулюється Кодексом законів про працю України. Норми трудового права визначають статус державних службовців як учасників трудового процесу. У разі ж врегулювання правовідносин у сфері проходження державної служби нормами адміністративного права має місце діяльність особового складу органів державної влади з виконання владних державних функцій.

Служба в органах Національної поліції є одним з видів державної служби. Говорячи про державно-службові відносини загалом, необхідно зазначити, що в науковій літературі є дві позиції з питання їх правового регулювання.

Перша стверджує, що службові відносини повинні регулюватися нормами законодавства про працю, з урахуванням специфіки цього виду професійної діяльності, встановленої спеціальним законодавством про державну службу.

Друга позиція вважає державно-службові відносини адміністративними, вилучаючи зі сфери правового впливу норми законодавства про працю. Державна служба у цьому випадку розглядається як публічно-правовий інститут, що має цілісну систему, основу на служінні державі, а не окремому державному органу. На практиці державно-службові відносини виступають як трудові й адміністративні правовідносини.

Ми вважаємо, що служба у поліції повинна врегулюватись як адміністративним, так і трудовим законодавством. Тому що, такі правовідносини мають специфічний характер в силу виконання поліцейським своїх трудових обов'язків, тому що держава встановлює підвищені вимоги до службового поведіння працівників органів Національної поліції. А